جایگاه یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه نسل سوم و وضعیت دانشگاه‌های ایران (موردمطالعه: پنج دانشگاه ایرانی)[1]

رضا مهدی[2]

تاریخ دریافت : ۱۴۰۲/۰۷/۰۶

تاریخ پذیرش : ۱۴۰۲/۱۲/۰۲

چکیده

هدف: دانشگاه نسل سوم از ایده‌های اصلی برای مشارکت نهاد دانشگاه در فرایند توسعه محلی و ملی و حضور تأثیرگذار در محیط پیرامون و جامعه جهانی است. توسعه کارآفرینی از راهبردهای کلیدی برای ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی نهاد علم و تحقق اهداف تغییرات اجتماعی و توسعه پایدار است. آنچه از مفهوم دانشگاه نسل سوم در محافل دانشگاهی برجسته شده است، دانشگاه به‌مثابه یک سازمان تک‌بُعدی، مشابه با مؤسسات دانش‌بنیان است که صرفاً بر کارآفرینی اقتصادی- فنی تمرکز دارد. در این برداشت نادرست از دانشگاه نسل سوم، کارکردهای اصلی و ذاتی دانشگاه شامل آموزش، پژوهش و اجتماعی- فرهنگی واجد اولویت معرفی نمی‌شود. در این مقاله، نشان داده شده است که آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه نسل سوم دارای جایگاه ویژه‌ای است.

روش‌شناسی: در این پژوهش، وضعیت یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در پنج دانشگاه موردمطالعه برمبنای «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین» و «چارچوب مؤسسهٔ آموزش عالی نوآور» کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، به روش تطبیقی ارزیابی شده است.

یافته‌ها: بر اساس این پژوهش، دانشگاه‌ها با رسالت عام و خاص خود برای حرکت در مسیر کارآفرینی دست‌کم باید در هشت بُعد به‌صورت هم‌زمان و متوازن اقدام کنند: ۱. اصلاح و تعالی فرایند رهبری و حکمرانی، ۲. تقویت و تکمیل ظرفیت‌های مالی و انسانی، ۳. ارتقای سطح یاددهی- یادگیری، ٤. آماده‌سازی و پشتیبانی از کارآفرینان، ٥. تبادل دانش و همکاری مؤثر و هم‌افزا با جوامع محلی، منطقه‌ای و ملی، ٦. افزایش سطح تحرک بین‌المللی، ۷. تحوّل دیجیتال، ۸. تلاش برای فعلیت آثار و نتایج کارآفرینی. به‌علاوه، یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین باید به یکی از ابعاد اصلی و اساسی دانشگاه کارآفرین تبدیل شود. این در حالی است که سطح یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه‌های موردمطالعه در حد مطلوب و مورد انتظار نبوده و بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب فاصله قابل‌تأملی وجود دارد.

بحث و نتیجه‌گیری: بر اساس ارزیابی وضعیت دانشگاه‌های موردمطالعه، اهتمام به آموزش نوآور و کارآفرین به‌اندازه کافی نبوده و در فرایند تحول به دانشگاه کارآفرین، باید بیش‌ازپیش به ارزش و اهمیت یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین تمرکز شود. تحول به دانشگاه نسل سوم باید هم‌زمان با تقویت کارکرد آموزش نوآور و کارآفرین به‌عنوان هستهٔ مرکزی نهاد و زیست‌جهان دانشگاه باشد. لازم است رهبران نظام آموزش عالی و دانشگاه‌ها اهتمام ویژه‌ای در سطوح سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرا برای ارتقای سطح آموزش نوآور و کارآفرین جامعه دانشگاهی داشته باشند.

کلیدواژه‌ها: دانشگاه کارآفرین، دانشگاه نسل سوم، کارآفرینی علمی، چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین، یاددهی- یادگیری.

---

[1] این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «بازخوانی و توصیف تجربه دانشگاه‌های کارآفرین؛ مقایسه موردهای موفق و ناموفق در ایران» است که در مؤسسه مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری انجام شده است.

[2] دانشیار گروه مطالعات آینده‌نگر، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی، تهران، ایران. Mahdi002@gmail.com

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

مقدمه

امروزه در محافل علمی و دانشگاهی با اسامی، تعابیر و مفاهیم مختلف از دانشگاه جدید در حال شکل‌گیری بر اساس تقاضاها و نیازهای جوامع محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی یاد می‌شود و تعریف واحدی برای این دانشگاه وجود ندارد (لیگ جهانی دانشگاه‌های کارآفرین[1]، ۲۰۲٤). برخی آن را دانشگاه نوآور (کلارک[2]، ۱۹۹۸)، برخی دانشگاه کارآفرین[3] (همان)، برخی دانشگاه نسل سوم (ویسما[4]، ۲۰۰۹) و برخی مأموریت سوم نظام دانشگاهی (سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، ۲۰۱۷) نامیده‌اند (گوررو، کربی و یوربانو[5]، ۲۰۰٦). نکته مهم این است که همه این تعابیر، مفاهیم و برداشت‌ها بر نقش و رسالت دانشگاه در مسئولیت‌پذیری اجتماعی (همانند یک شهروند متعهد، مسئول و پاسخگو) و مشارکت مؤثر آن در توسعه اجتماعی- اقتصادی و صورت‌بندی و حل مسائل جامعه تأکید می‌کنند (کلین و پریرا[6]، ۲۰۲۰). ازاین‌رو، می‌توان گفت این دانشگاه جدید یکی از ایده‌ها و سناریوهای اصلی دانشگاه آینده با هدف مشارکت مؤثر دانشگاه‌ها و نهادهای آموزش عالی در فرایند پیشرفت و توسعه محلی، منطقه‌ای و ملی است (بُخاری و همکاران[7]، ۲۰۲۱). کارآفرینی علمی و کارآفرین‌سازی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی یکی از راهبردهای کلیدی برای ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسخگو کردن آن‌ها و تحقق اهداف تغییر اجتماعی و توسعه پایدار در ابعاد محلی، منطقه‌ای و ملی است (رادکو، بلیتسکی و کالیوژنوا[8]، ۲۰۲۳). ازاین‌رو، دانشگاه آینده به‌طور حتم و دانشگاه امروزی به‌طور انتخابی، برای بودن، شدن و تأثیرگذاری ارزشمند اجتماعی- اقتصادی باید به‌معنای واقعی و صحیح، کارآفرین (نوآور و ارزش‌آفرین) باشد (مهدی، ۱۳۹۹).

بر اساس روندهای جهانی، دستیابی به نوع جدیدی از دانشگاه یک امر قطعی است و این دانشگاه را می‌توان دانشگاه کارآفرین، دانشگاه نوآور، دانشگاه نسل سوم و یا حتی دانشگاه جامعه‌محور نام‌گذاری کرد؛ بنابراین، حرکت به‌سوی نوع جدیدی از دانشگاه یک انتخاب و اختیار نیست، بلکه یک اجبار و تقاضا برای ماندگاری کارآمد و اثربخش است (هنری و لاهیکاینن[9]، ۲۰۲٤). واقعیت این است که تاکنون آنچه که از مفهوم دانشگاه کارآفرین در محافل دانشگاهی ایران و حتی برخی نقاط جهان معرفی و ترویج شده است، دانشگاه به‌مثابه یک سازمان تک‌بُعدی در حد یک بنگاه دانش‌پایه، مشابه با مؤسسات خدماتی و شرکت‌های دانش‌بنیان است که صرفاً بر کارایی و کارآفرینی اقتصادی تمرکز داشته و کارکردهای اساسی و ذاتی این نهاد شامل آموزش، پژوهش و فرهنگی- اجتماعی از جایگاه و اولویت ویژه برخوردار نیستند. در این پژوهش، برمبنای «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین»، نشان داده می‌شود که کارکرد یاددهی- یادگیری در دانشگاه کارآفرین دارای جایگاه ویژه‌ای است و اگر این جایگاه از موقعیت کارکرد یاددهی- یادگیری در دانشگاه‌های نسل اول و دوم بیشتر نباشد، کمتر نبوده و نخواهد بود. در این پژوهش، الگوی مشترک کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه با عنوان «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین» معرفی و موقعیت کارکرد یاددهی- یادگیری (آموزش) در پنج دانشگاه ایرانی، مورد ارزیابی قرار گرفته است. مسئله اصلی این تحقیق شامل سه پرسش اصلی است که در پاسخ به آن‌ها این پژوهش طراحی و انجام شده است: ۱. نوع جدیدی از دانشگاه به نام «دانشگاه نسل سوم یا کارآفرین»، دارای چه ابعاد و ملاک‌هایی است؟ ۲. کارکرد یاددهی- یادگیری (آموزش) در دانشگاه کارآفرین، دارای چه

[1] Global League of entrepreneurial university
[2] Clark
[3] واژۀ کارآفرین ترجمه کلمه انگلیسی Entrepreneurial است. مناسب‌ترین معادل فارسی برای آن، مفهوم و کلمه «نوآور و ارزش‌آفرین» است. از این‌رو، منظور از دانشگاه کارآفرین Entrepreneurial University نیز «دانشگاه نوآور و ارزش‌آفرین» می‌باشد (مهدی و شفیعی، ۱۳۹۹).
[4] Wissema
[5] Guerrero, Kirby & Urbano
[6] Klein & Pereira
[7] Bukhari, Dabic, Shifrer, Daim & Meissner,
[8] Radko, Belitski & Kalyuzhnova
[9] Henry & Lahikainen

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

جایگاهی است؟ ۳. در دانشگاه‌های ایرانیِ در حال گذار به دانشگاه نسل سوم[۱]، موقعیت کارکرد یاددهی- یادگیری و میزان توجه به آن، چگونه است؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

بر اساس دیدگاه لیگ جهانی دانشگاه‌های کارآفرین (۲۰۲٤) تعریف واحد و مشترکی از دانشگاه کارآفرین وجود ندارد. بااین‌حال، ویژگی‌هایی وجود دارد که اغلب با یک دانشگاه کارآفرین و نسل سوم مرتبط است: ۱) جهت‌گیری و طرز فکر کارآفرینی: مأموریت، چشم‌انداز و موضع راهبردی که یک دانشگاه در کارکرد کارآفرینی خود اتخاذ می‌کند. همچنین، بازتاب طرز فکر همه ذی‌نفعان داخلی شامل اعضای هیئت‌علمی، کارکنان، دانشجویان و ابتکاراتی است که دانشگاه برای ترویج این ذهنیت (مشوق‌ها، فرهنگ، رهبری) انجام می‌دهد، ۲) انتقال دانش: فعالیت‌های بیرونی مربوط به انتقال دانش و کاربرد دانش در زمینه‌های مختلف و همچنین استفاده داخلی از دانش جدید به‌عنوان ابزاری برای یاددهی- یادگیری، ۳) خلق و ایجاد ارزش‌افزوده: فعالیت‌های مرتبط با بهره‌برداری از دانش نظیر ثبت اختراع که منجر به ایجاد درآمد برای دانشگاه می‌شود، ٤) میان‌رشته‌ای: کار مشترک در میان رشته‌ها در دانشگاه برای اهداف مأموریت سوم نظام دانشگاهی (کارآفرینی)، ۵) تعامل و تعامل: روابط، مشارکت‌ها و شبکه‌هایی که توسط دانشگاه برای انجام فعالیت‌های آن و بازتاب تلاش‌ها در ایجاد تعاملات خارجی با شرکا و ذی‌نفعان مختلف ایجاد، مدیریت یا به اشتراک گذاشته می‌شود و ٦) استقلال: فعالیت‌هایی نظیر درآمد صدور مجوز بهره‌برداری از اختراعات که پایه‌های مالی دانشگاه را متنوع می‌کنند. به‌رغم عدم وجود تعریف مشترک، در دهه پایانی قرن بیست میلادی و دهه نخستین قرن حاضر، مطالعات متعددی انجام شده و ادبیات و مبانی نظری نسبتاً غنی برای مفهوم و موضوع دانشگاه کارآفرین توسعه داده شده است (مهدی، ۱٤۰۱). به‌ویژه از زمان انتشار کتاب کلارک[۲] (۱۹۹۸) مفهوم دانشگاه کارآفرین موردتوجه محافل علمی و اندیشمندان مطالعات حوزه آموزش عالی و علم و فناوری شده است. ازنظر وی، دانشگاه کارآفرین در جست‌وجوی سبک نوآورانه برای ورود به کسب‌وکار است. لازمهٔ این امر، تغییرات اساسی در ویژگی سازمانی دانشگاه است. دانشگاه کارآفرین همواره در جامعه ایفای نقش می‌کند. به باور فایول[۳] و همکاران (۲۰۱۰) دانشگاه کارآفرین به‌مثابه سفری است که پیروزمندی آن به دو عامل اساسی بستگی دارد: ۱) دانشگاه باید به پیوستگی ارتباط خود با محیط توجه و اهتمام جدی داشته باشد و از «برج عاج» خارج شده و بر ویژگی‌های زمینه و نیازهای ذی‌نفعان با دقت بیشتری تمرکز کند؛ ۲) فرهنگ دانشگاهی، ارزش‌ها و ویژگی‌های دانشگاه سنتی تغییر کند و فرهنگ و ارزش‌های کارآفرینی در درون نهاد دانشگاه ترویج و توسعه یابد (گیب[٤]، ۲۰۰۵). کربی[۵] (۲۰۰٦) معتقد است در هسته فرهنگ کارآفرینی، دانشگاه‌های کارآفرین قرار دارند. این دانشگاه‌ها در نوآوری، شناخت و ایجاد فرصت‌ها، کار کردن در گروه‌های مختلف، خطرپذیری و پاسخ‌گویی به چالش‌ها از توانایی‌های ویژه‌ای برخوردارند. با رویکرد و نگاه اودریش[٦] (۲۰۰٦) دانشگاه کارآفرین نیرویی مرکزی جهت نوآوری، خلاقیت و رشد اقتصادی است که هستهٔ آن، ارتباط بین برج عاج و جهان واقعیت[۷] است. از منظر سابوتزکی[۸] (۱۹۹۹) ویژگی دانشگاه کارآفرین از طریق مشارکت نزدیک دانشگاه و کسب‌وکار (جامعه) مشخص می‌شود که در آن اعضای هیئت‌علمی مسئولیت جذب منابع جدید، مدیریت، برنامه‌ریزی و رهبری را بر عهده دارند. روپکه[۹] (۱۹۹۸) دانشگاه کارآفرین را واجد سه خصوصیت اصلی می‌داند: ۱) از نظر ساختار و فرهنگ سازمانی همانند سازمان کارآفرین است؛ ۲) اعضای دانشگاه (اعضای هیئت‌علمی، دانشجویان و کارکنان) همانند افراد کارآفرین عمل می‌کنند؛ ۳) بین دانشگاه و محیط تعامل قوی وجود داشته و ارتباط ساختاری بین دانشگاه

[۱] به اعتقاد مسئولان‌شان این دانشگاه‌ها (پنج دانشگاه مورد مطالعه) در فرایند تبدیل و تحول به دانشگاه کارآفرین و نسل سوم هستند.

[2] Clark
[3] .Fayolle
[4] Gibb
[5] Kirby
[6] Audretsch
[7] Ivory Tower & Real World
[8] Subotzky
[9] Ropke

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

و جامعه برقرار است. برداشت اتزکوویتز[1] (۱۹۹۸) از دانشگاه کارآفرین، دانشگاهی است که منابع درآمدی جدیدی نظیر ثبت اختراع، قراردادهای پژوهشی با جامعه و مشارکت با شرکت‌ها دارد. از نظر اتزکوویتز، چنان‌که دانشگاه دانشجویان را تربیت می‌کند و به جامعه تحویل می‌دهد، دانشگاه کارآفرین نیز مرکز رشد طبیعی است که در آن ساختارهای حمایتی لازم برای اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان فراهم می‌شود تا شرکت‌های تجاری و مشترک نوینی را ایجاد کنند (عزیزی و شفیع‌زاده، ۱۳۹۲). از نظر سیجه[2] (۲۰۰٦) کارآفرینی دانشگاهی به معنای ایجاد محیطی برای کاربست دانش و تحریک رفتار کارآفرینانه در میان تمام اعضا و ساختارهای مجموعه علمی و دانشگاهی است. دانشگاه‌ها باید بر عوامل و مسئولیت‌های دیگری غیر از انگیزه درآمد و منفعت تمرکز کنند. لاسترا[3] (۲۰۰۵) دانشگاه کارآفرین را یکی از تسهیلات ایجاد ارزش برای جامعه و ثروت برای آحاد مردم از طریق مسئولیت‌ها، تعهدات و اعمال جدید فناورانه معرفی می‌کند.

سوابق پژوهش‌ها و دیدگاه‌های صاحب‌نظران حوزه آموزش عالی نشان می‌دهد که تعریف جامع و واحدی برای دانشگاه جدید و انواع تعابیر و مفاهیم مرتبط با آن نظیر دانشگاه نسل سوم، دانشگاه کارآفرین، مأموریت سوم نظام دانشگاهی یا دانشگاه جامعه‌محور و اجتماعی، ارائه نشده است (گوررو، کربی و یوربانو، ۲۰۰٦؛ کلین و پریرا، ۲۰۲۰؛ بُخاری و همکاران، ۲۰۲۱؛ رادکو، بلیتسکی و کالیوژنوا، ۲۰۲۳؛ لیگ جهانی دانشگاه‌های کارآفرین، ۲۰۲٤؛ هنری و لاهیکاینن، ۲۰۲٤؛ مهدی و کیخا، ۱٤۰۰). لازمهٔ حرکت به‌سوی نوع جدیدی از دانشگاه با عنوان دانشگاه کارآفرین، تعریف و ارائه یک مفهوم عملیاتی چندبُعدی با امکان پوشش تمامی کارکردها، فعالیت‌ها و تحولات علمی- اجتماعی در گسترهٔ نهاد علم، دانشگاه، آموزش، خلق دانش و سطوح مختلف جوامع و اجتماعات محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی است (مهدی، ۱۳۹۸). در ایران و اغلب نقاط مشابه در جهان، ویژگی اساسی که از دانشگاه کارآفرین که به‌اشتباه برجسته شده است جنبه‌های اقتصادی- **تجاری**، فنی- مهندسی و امکان حصول پول و درآمدزایی است. نحوهٔ ارائه مزایا و معایب دانشگاه کارآفرین از سوی مخالفان و موافقان، گویای این مسئله است که فهم و دانش از این نوع دانشگاه ناقص بوده و یا دانش درباره دانشگاه کارآفرین گزینشی و تک‌بُعدی است (مهدی، ۱۳۹۹). توجه به این نکته مهم ضروری است که توسعه کارکرد کارآفرینی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اولاً، صرفاً به معنای کارآفرینی اقتصادی نیست و ثانیاً، کارآفرینی علمی به معنای بی‌توجهی، حذف، تخفیف یا تضعیف کارکردهای ذاتی نهاد دانشگاه شامل آموزش، پژوهش و اجتماعی- فرهنگی نمی‌باشد. کارکرد آموزش، مأموریت و رسالت اصلی و ذاتی همه انواع دانشگاه‌ها است. به‌علاوه، بدون برخورداری از کارکردهای آموزش و پژوهش با کیفیت، امکان تحقق کارآفرینی به مفهوم نوآوری و ایجاد تغییرات اجتماعی و اثرگذاری در محیط پیرامون نیز وجود ندارد. بخش اعظم کج‌فهمی‌ها درباره دانشگاه کارآفرین به خودِ واژهٔ «کارآفرین» مربوط است. در محافل علمی از این واژه عمدتاً معنا و مفهوم خلق کار و شغل و اشتغال‌زایی برای جویندگان کار ترویج و همگانی شده است. با گذشت زمان و آشکار شدن بیشتر مفهوم دانشگاه کارآفرین و با تلاش برخی صاحب‌نظران نظیر کلارک (۱۹۹۸) مشخص می‌شود که فهم صرفاً اقتصادی- مالی، اشتغال‌زایی، درآمدزایی و ایجاد شغل و نظایر این‌ها از مفهوم کارآفرین نه‌تنها درباره دانشگاه کارآفرین بلکه در سایر ابعاد و شئونات اجتماعی- اقتصادی زندگی بشری نیز چندان درست و به‌حق نمی‌باشد. از واژه کارآفرین به‌ویژه کارآفرین اجتماعی برای توصیف افراد و اشخاصی استفاده می‌شود که به‌دنبال نوآوری و تحقق تغییرات اجتماعی بوده و دامنه فعالیت و اثرگذاری خود را صرفاً محدود به حوزه کسب‌وکار و تجارت نمی‌کنند (ابوسیفان[4]، ۲۰۱۲). افزون بر این‌ها مفهوم دانشگاه به‌صورت متنوع رشد کرده و انواع زیادی از نوع‌شناسی‌های مختلف از دانشگاه‌ها با دیدگاه‌های مختلفی از تعالی[5] و راهبردهای متفاوت ایجاد شده است (ون ووت[6]، ۲۰۰۸). رویکردها و مفاهیم سازمانی جدیدی نظیر مدیریت‌گرایی نوین (دیم[7]، ۲۰۰۱)) الگوی کسب‌وکار، حرفه‌ای‌گرایی (بلک مور و بلک ول[8]، ۲۰۰٦؛ کولسیکر[9]، ۲۰۰۸) و بازاری شدن (بوک[1]، ۲۰۰۳)، در دو دهه گذشته به دانشگاه‌ها وارد شده است. دانشگاه کارآفرین

[1] Etzkowitz
[2] Sijde
[3] Lacetera
[4] Abu-Saifan
[5] Excellence
[6] Van Vught
[7] Deem
[8] Blackmore & Blackwell
[9] Kolsaker

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

مترادف با هیچ‌یک از این الگوها و رویکردهای سازمانی نمی‌باشد. دانشگاه کارآفرین، فراتر از تمرکز محدود و یک‌سویه بر تجاری‌سازی دارایی فکری و خوف از ابتذال و خودفروشی[2] ایده می‌باشد (بوت، ۲۰۰۳؛ کیرپ[3]، ۲۰۰۳).

در تلاش برای ارائه مفهوم جامع برای کارآفرینی علمی و دانشگاه کارآفرین، محصول مشترک «کمیسیون اروپایی» و «سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه» یکی از دستاوردهای نسبتاً رسمی، معتبر و کامل درباره مفهوم چندبُعدی و میان‌رشته‌ای دانشگاه کارآفرین است (مهدی، ۱۳۹۹). در سال ۲۰۱۲ «چارچوب راهنمای دانشگاه‌های نوآور و کارآفرین[4]» به‌طور مشترک توسط برنامه LEED[5] کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، طراحی و تدوین شده است (ای یو/او ای سی دی، ۲۰۱۲[6]). هدف از طراحی و انتشار این چارچوب، حمایت و پشتیبانی از ترویج و توسعه نوآوری و کارآفرینی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و نقش و رسالت آن‌ها در ایجاد انگیزه و صلاحیت‌های نوآوری و کارآفرینی است. برمبنای این چارچوب، یک دانشگاه باید در هشت بُعد[7] فعال باشد تا به معیار دانشگاه کارآفرین نزدیک شود (مهدی و شفیعی، ۱۳۹۹). در سال ۲۰۱٤ چارچوب راهنمای دانشگاه‌های نوآور و کارآفرین با عنوانِ جدید و به‌روز شدهٔ «اچ. ای. اینوویت[8]» (مؤسسهٔ آموزش عالی نوآور) رسمیت بیشتری برای به‌کارگیری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی پیدا کرده است (ای یو/او ای سی دی، ۲۰۱۹الف). تاکنون (۲۰۲۰) بیش از ٦۰۰ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی بر مبنای ابعاد و ملاک‌های چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین ارزیابی شده‌اند. پشتیبانی کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه از این چارچوب راهنما از مزیت‌های مهم و اطمینان‌بخش آن است. ابعاد و ملاک‌های چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین به شرح زیر می‌باشد (مهدی و شفیعی، ۱۳۹۹):

بُعد ۱. رهبری و حکمرانی

ملاک ۱-۱. کارآفرینی بخش اصلی راهبرد دانشگاه است.

ملاک ۱-۲. برای پیاده‌سازی برنامه‌ها و راهبرد کارآفرینی، تعهد در لایه‌های مدیریتی بالا وجود دارد.

ملاک ۱-۳. در دانشگاه مدلی برای هماهنگی و یکپارچه‌سازی فعالیت‌های کارآفرین در کل دانشگاه وجود دارد.

ملاک ۱-٤. دانشگاه، دانشکده‌ها و واحدها را برای «اقدام و عمل» کارآفرینانه تشویق و پشتیبانی می‌کند.

ملاک ۱-۵. دانشگاه یک «نیروی مُحرّک» برای کارآفرینی در توسعه محلی، منطقه‌ای و اجتماعی است.

بُعد ۲. ظرفیت‌های سازمانی شامل منابع انسانی و مالی و مشوق‌ها

ملاک ۲-۱. اهداف کارآفرینی دانشگاه با طیف وسیعی از منابع مالی پایدار و منابع سرمایه‌گذاری (شامل سرمایه‌گذاری شرکای بیرونی) پشتیبانی می‌شود.

ملاک ۲-۲. دانشگاه از ظرفیت و فرهنگ برای ایجاد روابط و هم‌افزایی‌های جدید برخوردار است.

ملاک ۲-۳. دانشگاه برای ارتباط و جذب افراد واجد شرایط (ویژگی‌ها، رفتار و تجربه کارآفرینی) آزاد است.

ملاک ۲-٤. دانشگاه برای پشتیبانی از برنامه‌های کارآفرینی، در توسعه نیروی انسانی سرمایه‌گذاری می‌کند.

ملاک ۲-۵. مشوق‌ها و پاداش‌هایی برای همکاران فعال در پشتیبانی از برنامه‌های کارآفرینی، تعیین شده است.

بُعد ۳. آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین

ملاک ۳-۱. دانشگاه فرصت‌های یادگیری رسمی متنوعی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی فراهم می‌کند.

---

[1] Bok
[2] Prostitution
[3] Kirp
[4] The Guiding Framework for Innovative and Entrepreneurial Universities
[5] The OECD Local Economic and Employment Development (LEED)
[6] EU/OECD
[7] Dimension
[8] The HEInnovate Framework

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

ملاک ۳-۲. دانشگاه فرصت‌ها و تجربه‌های یادگیری غیررسمی متنوعی برای تحریک و تهییج توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی فراهم می‌کند.

ملاک ۳-۳- پیامدهای یادگیری کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی کارآفرین می‌شود، مورد تأیید دانشگاه است.

ملاک ۳-٤. دانشگاه برنامه‌های درسی را با مشارکت شرکای بیرونی طراحی و ارائه می‌کند.

ملاک ۳-۵. در دانشگاه، نتایج پژوهشی در آموزش کارآفرین ادغام و یکپارچه می‌شود.

بُعد ٤. آماده‌سازی و پشتیبانی دانشگاه از نوآوران و کارآفرینان

ملاک ٤-۱. دانشگاه، آگاهی درباره ارزش کارآفرینی را افزایش می‌دهد و نیّات کارآفرینی دانشجویان، همکاران و دانش‌آموختگان را برای شروع یک کسب‌وکار یا سرمایه‌گذاری، تحریک می‌کند.

ملاک ٤-۲. دانشگاه برای حرکت از تولید ایده به خلق کسب‌وکار، از دانشجویان، همکاران و دانش‌آموختگان خود پشتیبانی می‌کند.

ملاک ٤-۳. دانشگاه در راستای کمک به دانشجویان، همکاران و دانش‌آموختگان برای شروع، تداوم و رشد یک کسب‌وکار، آن‌ها را آموزش می‌دهد.

ملاک ٤-٤. راهنمایی (مربی‌گری) و اشکال دیگری از بهسازی فردی توسط افراد مجرب از درون دانشگاه یا صنعت، فراهم می‌شود.

ملاک ٤-۵. دانشگاه دسترسی به تأمین مالی را برای کارآفرینان خود تسهیل می‌کند.

ملاک ٤-٦. دانشگاه دسترسی به مراکز رشد کسب‌وکار را فراهم یا تسهیل می‌کند.

بُعد ۵. تبادلِ دانش و همکاری با جامعه و محیط

ملاک ۵-۱. دانشگاه برای تبادل دانش و همکاری با صنعت، جامعه و همه بخش‌ها متعهد است.

ملاک ۵-۲. دانشگاه روابط و مشارکت فعال با طیف وسیعی از شرکای بیرونی دارد.

ملاک ۵-۳. دانشگاه پیوندهای قوی با مراکز رشد، پارک‌ها و شهرک‌های علمی و سایر ابتکارات بیرونی دارد.

ملاک ۵-٤. دانشگاه فرصت‌هایی برای همکاران و دانشجویان برای انجام فعالیت‌های نوآور مشترک با کسب‌وکارها و محیط بیرونی فراهم می‌کند.

ملاک ۵-۵. دانشگاه فعالیت‌های پژوهشی، آموزشی و صنعتی (جامعه وسیع‌تر) را با هدف کشف دانش جدید یکپارچه و همسو می‌کند.

بُعد ٦. دانشگاه به‌مثابهٔ نهاد بین‌المللی

ملاک ٦-۱. بین‌المللی‌سازی، یک بخشِ جدایی‌ناپذیر از برنامه‌های کارآفرینی دانشگاه است.

ملاک ٦-۲. دانشگاه صراحتاً از تحرک بین‌المللی کارکنان و استادان و دانشجویان خود پشتیبانی می‌کند.

ملاک ٦-۳. دانشگاه همکاران بین‌المللی و کارآفرین را جستجو و جذب می‌کند.

ملاک ٦-٤. چشم‌اندازهای بین‌المللی در رویکرد دانشگاه به یاددهی- یادگیری، منعکس می‌شود.

ملاک ٦-۵. چشم‌اندازهای بین‌المللی در رویکرد دانشگاه به پژوهش، منعکس می‌شود.

بُعد ۷. تحول دیجیتال و فناورانه

ملاک ۷-۱. دانشگاه، فرهنگ دیجیتال را به‌مثابه ابزاری برای کارآفرینی، پرورش می‌دهد.

ملاک ۷-۲. زیرساخت دیجیتال دانشگاه همسو با چشم‌انداز، رسالت و راهبرد دانشگاه نوآور به‌طور مستمر برنامه‌ریزی، مدیریت و بهبود داده می‌شود.

ملاک ۷-۳. دانشگاه متعهد به روش‌های یاددهی- یادگیری و ارزیابی دیجیتال است.

ملاک ۷-٤. شیوه‌های نوآوری باز و علم باز در سراسر دانشگاه گسترده و منتشر شده است.

ملاک ۷-۵. دانشگاه با رویکرد دیجیتال پویا از همه فعالیت‌های خود در سراسر دانشگاه پشتیبانی می‌کند.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

بُعد ۸. آثار و نتایج کارآفرینی برای همه ذی‌نفعان

ملاک ۸-۱. نتایج مرتبط با ذی‌نفعان درونی دانشگاه (دانشجویان، کارکنان و استادان)

ملاک ۸-۲. نتایج مرتبط با شرکا و ذی‌نفعان بیرونی دانشگاه

ملاک ۸-۳. نتایج مرتبط با محیط و جامعه محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی

ملاک ۸-٤. نتایج مرتبط با عملکرد کلیدی مالی و غیرمالی دانشگاه.

روش پژوهش

این پژوهش به روش تطبیقی و مقایسه‌ای انجام شده است که در آن، وضعیت آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه‌های موردمطالعه در تطبیق و مقایسه با «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین و «چارچوب مؤسسهٔ آموزش عالی نوآور» کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، ارزیابی و تحلیل شده است (به شرح شکل ۱). دانشگاه‌های موردمطالعه شامل پنج دانشگاه منتخب شامل دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی‌تکنیک تهران)، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه فنی‌وحرفه‌ای، دانشگاه جامع علمی-کاربردی و دانشگاه کاشان است. داده‌ها و اطلاعات موردنیاز از طریق مصاحبه حضوری با مدیران ذی‌ربط نظیر دفاتر نظارت و ارزیابی، نوآوری و کارآفرینی با پرسشنامه نیمه‌ساخت‌یافته و اخذ اطلاعات ثبتی عملکردی نظیر کارنامه پژوهشی، رصد اخبار و رویدادها به‌واسطه وبگاه رسمی و رسانه‌ها و حضور در پردیس‌های دانشگاهی گردآوری، اعتباریابی و تنظیم شده است. سرانجام، برمبنای «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین» و «چارچوب مؤسسهٔ آموزش عالی نوآور» وضعیت یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه‌های موردمطالعه در دو وضعیت توصیفی و کمّی، ارزیابی و تحلیل شده است.

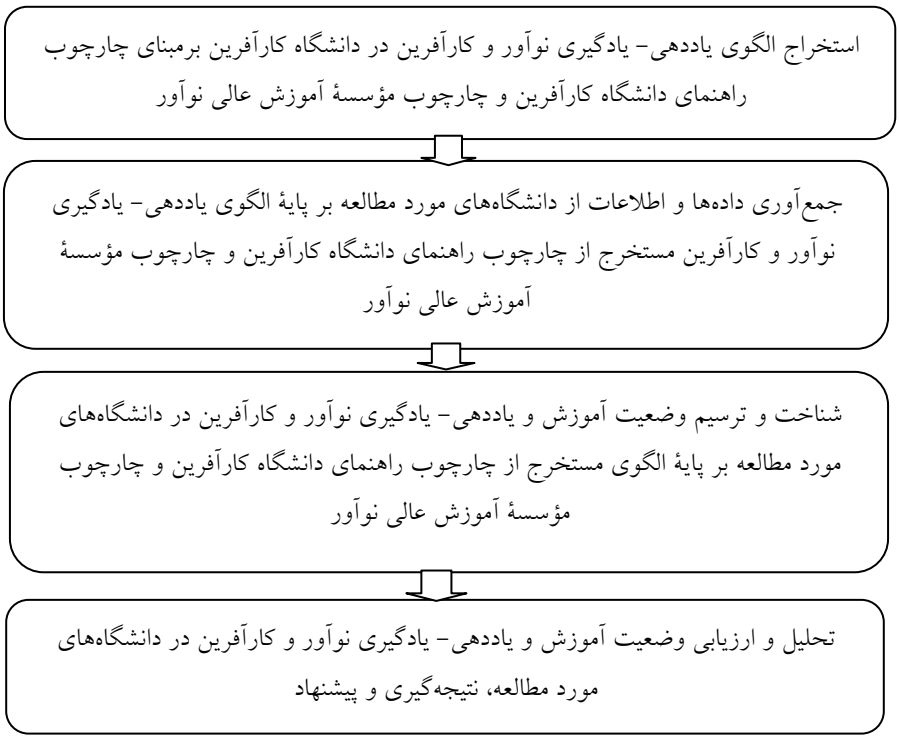

شکل۱- فرایند و مراحل عمومی پژوهش

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

یافته‌های پژوهش

الف) جایگاه آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه کارآفرین الگو

با استناد به بررسی و تحلیل محتوای «متن چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین» دست‌کم در پنج بُعد از هشت بُعد این راهنما به‌صورت آشکار و صریح به آموزش و یاددهی و یادگیری جامعه دانشگاهی و ذی‌نفعان شامل دانشجویان، کارکنان، اعضای هیئت‌علمی، کارآفرینان و حتی دانش‌آموختگان به‌عنوان ملاک دانشگاه کارآفرین تأکید شده است (به‌شرح جدول ۱). به‌علاوه، یکی از ابعاد هشتگانهٔ چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین (بُعد سوم شامل پنج ملاک) مختص کارکرد آموزش و یاددهی- یادگیری در دانشگاه‌های کارآفرین است. نکته حائز اهمیت اینکه؛ منظور از آموزش در دانشگاه کارآفرین، آموزش سنتی مرسوم در نهادهای آموزش عالی که با رویکرد «علم برای علم و آموزش برای آموزش» ارائه می‌شود، نمی‌باشد. در مفهوم جدید دانشگاه، آموزش برای آماده‌سازی فراگیران، دانشجویان و همکاران به‌منظور نوآوری و ایجاد تغییرات اجتماعی بوده و انتظار می‌رود که هدفمند، خلاق، نوآور، منعطف، کارا، اثربخش و کارآفرین باشد.

جدول ۱- جایگاه یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه کارآفرین الگو

ابعاد دانشگاه کارآفرین	ملاک مرتبط با کارکرد آموزش و یاددهی- یادگیری
بُعد ۲. ظرفیت‌های سازمانی شامل منابع مالی و انسانی و مشوق‌ها	ملاک ۲-٤. دانشگاه برای پشتیبانی از برنامه‌های کارآفرینی، در توسعه نیروی انسانی سرمایه‌گذاری می‌کند.
بُعد ۳. یاددهی- یادگیری	ملاک ۳-۱. دانشگاه فرصت‌های یادگیری رسمی متنوعی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی فراهم می‌کند.
	ملاک ۳-۲. دانشگاه فرصت‌ها و تجربه‌های یادگیری غیررسمی متنوعی برای تحریک و تهییج توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی فراهم می‌کند.
	ملاک ۳-۳- پیامدهای یادگیری کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی کارآفرین می‌شود، مورد تأیید دانشگاه است.
	ملاک ۳-٤. دانشگاه برنامه‌های درسی را با مشارکت شرکای بیرونی طراحی و ارائه می‌کند.
	ملاک ۳-۵. در دانشگاه، نتایج پژوهشی در آموزش کارآفرین ادغام و یکپارچه می‌شود.
بُعد ٤. آماده‌سازی و پشتیبانی دانشگاه از کارآفرینان	ملاک ٤-۱. دانشگاه، آگاهی درباره ارزش کارآفرینی را افزایش می‌دهد و نیّات کارآفرینی دانشجویان، همکاران و دانش‌آموختگان را برای شروع یک کسب‌وکار یا سرمایه‌گذاری، تحریک می‌کند.
	ملاک ٤-۲. دانشگاه برای حرکت از تولید ایده به خلق کسب‌وکار، از دانشجویان، همکاران و دانش‌آموختگان خود پشتیبانی می‌کند.
	ملاک ٤-۳. دانشگاه در راستای کمک به دانشجویان، همکاران و دانش‌آموختگان برای شروع، تداوم و رشد یک کسب‌وکار، آن‌ها را آموزش می‌دهد.
	ملاک ٤-٤. راهنمایی (مربی‌گری) و اشکال دیگری از بهسازی فردی توسط افراد مجرب از درون دانشگاه یا صنعت، فراهم می‌شود.
بُعد ۵. تبادل دانش و همکاری با جامعه و محیط	ملاک ۵-۵. دانشگاه فعالیت‌های پژوهشی، آموزشی و صنعتی (جامعه وسیع‌تر) را با هدف کشف دانش جدید یکپارچه و همسو می‌کند.
بُعد ٦. دانشگاه به‌مثابهٔ نهاد بین‌المللی	ملاک ٦-۲. دانشگاه صراحتاً از تحرک بین‌المللی کارکنان و استادان و دانشجویان خود پشتیبانی می‌کند.
	ملاک ٦-۳. دانشگاه همکاران بین‌المللی و کارآفرین را جستجو و جذب می‌کند.
	ملاک ٦-٤. چشم‌اندازهای بین‌المللی در رویکرد دانشگاه به یاددهی- یادگیری، منعکس می‌شود.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

بُعد ۷. تحول دیجیتال و فناورانه	ملاک ۷-۳. دانشگاه متعهد به روش‌های یاددهی- یادگیری و ارزیابی دیجیتال است.
	ملاک ۷-٤. شیوه‌های نوآوری باز و علم باز در سراسر دانشگاه گسترده و منتشر شده است.

ب) وضعیت آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه‌های موردمطالعه

وضعیت آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه «الف»

ملاک ۳-۱. دانشگاه فرصت‌های یادگیری رسمی متنوعی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: اکثر دروس رشته‌های تحصیلی این دانشگاه (بیش از ۱٦۰ رشته) در راستای مهارت‌آموزی و کارآفرینی است. این ویژگی، با گذراندن درس کارآفرینی تا حد زیادی کامل می‌شود.

ملاک ۳-۲. دانشگاه فرصت‌ها و تجربه‌های یادگیری غیررسمی متنوعی برای تحریک و تهییج توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: عمده فعالیت‌های فوق‌برنامه درسی نظیر فعالیت‌های انجمن‌های علمی (حدود ٤۵۰ انجمن علمی) و کانون‌های فرهنگی، اجتماعی و هنری (حدود ۵۰۰ کانون) و همایش‌ها و جشنواره‌ها (نظیر جشنواره حرکت، جشنواره رویش و جشنواره فرهنگی- هنری) در مسیر توسعه کارآفرینی است. به‌علاوه، دانشکده‌ها و آموزشکده‌ها با توجه به محل فعالیت خود و دسترسی به امکانات و تسهیلات محلی، اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی همسو با کارآفرینی (توسط مدرسان برجسته صنعتی) و بازدیدهای علمی از صنایع می‌کنند.

ملاک ۳-۳- پیامدهای یادگیری کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی کارآفرین می‌شود، مورد تأیید و تصدیق دانشگاه است.

وضعیت موجود: دانشگاه با تمرکز ویژه‌ای به دنبال بازنگری در برنامه‌های درسی و تدوین رشته‌های تحصیلی و برنامه‌های درسی جدید با هدف مهارت افزایی و اشتغال‌پذیری دانشجویان است. به‌عنوان نمونه، در دو سال اخیر بیش از ٤۵ برنامه درسی کاملاً مورد بازنگری اساسی قرار گرفته است. همچنین، بیش از ۲۰ رشته تحصیلی راکد و رشته‌های تحصیلی جدید جایگزین آن‌ها شده است.

ملاک ۳-٤. دانشگاه برنامه‌های درسی را با مشارکت شرکای بیرونی طراحی و ارائه می‌کند.

وضعیت موجود: از سال ۱۳۹۷ با استقلال شورای برنامه‌ریزی درسی دانشگاه، برنامه‌های درسی به‌طور مستمر با حضور شرکای بیرونی طراحی و ارائه می‌شود. به‌عنوان نمونه، در ترکیب کارگروه‌های تخصصی برنامه‌ریزی درسی برای هر رشته تحصیلی، دو متخصص از صنعت مرتبط و یک نفر دانش‌آموخته دانشگاه در رشته مربوط حضور دارند. همچنین، در شورای برنامه‌ریزی آموزش‌ها که تصویب‌کنندهٔ برنامه‌های درسی جدید است، معاون وزیر صنعت، معدن و تجارت و معاون وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی به‌عنوان نمایندگان شرکا و ذی‌نفعان بیرونی، حضور دارند.

ملاک ۳-۵. در دانشگاه، نتایج پژوهشی در آموزش کارآفرین ادغام و یکپارچه می‌شود.

وضعیت موجود: در این دانشگاه فعالیت‌های پژوهشی و اعتبارات مرتبط بسیار ناچیز بوده و هنوز نمی‌توان درباره تأثیر معنادار نتایج پژوهشی در آموزش کارآفرین قضاوت کرد.

وضعیت آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه «ب»

ملاک ۳-۱. دانشگاه فرصت‌های یادگیری رسمی متنوعی (عمدتاً از طریق برنامه‌های درسی موجود) برای توسعه اندیشه و مهارت‌های نوآوری و کارآفرینی (و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان) فراهم می‌کند.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

وضعیت موجود: دانشگاه دارای یک درس کارآفرینی در دوره‌های آموزشی مشترک است و تعداد پنج رشته مرتبط با کسب‌وکار نیز وجود دارد که بسیار فعال است. اگر بر اساس طرح اولیه دانشگاه (اساسنامه) عمل می‌شد، اکنون وضعیت نوآوری و کارآفرینی بسیار خوب بود، اما در سال‌های گذشته انحراف ایجاد شده و دانشگاه از مأموریت اصلی خود دور شده است.

ملاک ۳-۲. دانشگاه فرصت‌های یادگیری غیررسمی متنوعی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های نوآوری و کارآفرینی (و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان) فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: دانشگاه برای دانشجویان و دانش‌آموختگان خود دوره کسب‌وکار در مدرسه کسب‌وکار دانشگاه از تابستان ۱۳۹۹ اجرا کرده است که بسیار موفق بوده است. به دلیل اندک بودن تعداد دانشجو و دانش‌آموخته در هر مرکز آموزشی، انجام فعالیت‌های غیررسمی و فوق‌برنامه، اقتصادی نیست (مراکز آموزشی دانشگاه بر مبنای الگوی اقتصادی عمل می‌کنند).

ملاک ۳-۳- پیامدهای یادگیری نوآور و کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی نوآور و کارآفرین شود، مورد تأیید و تصدیق دانشگاه است.

وضعیت موجود: پیامدهای یادگیری نوآور و کارآفرین مورد تائید و تصدیق دانشگاه است، اما اجرائی کردن آن‌ها مراحل سختی را دارد.

ملاک ۳-٤. دانشگاه برنامه‌های درسی را با مشارکت شرکای بیرونی طراحی، بازنگری و ارائه می‌کند.

وضعیت موجود: تمامی دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی به کمک شرکا و افراد بیرونی مرتبط طراحی می‌شود (یک‌سوم نظری و دوسوم عملی و مهارتی).

ملاک ۳-۵. دانشگاه، نتایج و دستاوردهای پژوهشی خود را با آموزش نوآور و کارآفرین، یکپارچه می‌کند.

وضعیت موجود: در حال حاضر برای یکپارچگی نتایج پژوهش‌ها با آموزش نوآور تلاش می‌شود، اما امکان اجرای آن سخت است (این دانشگاه پژوهش‌های سطح بالا و خالص چندانی ندارد و عمده اعتبارات پژوهشی در مراکز نوآوری هزینه می‌شود).

وضعیت یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه «ج»

ملاک ۳-۱. دانشگاه فرصت‌های یادگیری رسمی متنوعی (عمدتاً از طریق برنامه‌های درسی موجود) برای توسعه اندیشه و مهارت‌های نوآوری و کارآفرینی (و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان) فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: با توجه به کیفیت آموزش‌ها در این دانشگاه، بخشی از فرصت‌های رسمی برای توسعه مهارت‌های نوآوری و کارآفرینی از طریق برنامه‌های درسی و کلاس‌های درس فراهم می‌شود.

ملاک ۳-۲. دانشگاه فرصت‌های یادگیری غیررسمی متنوعی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های نوآوری و کارآفرینی (و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان) فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: فرصت‌های غیررسمی نیز همانند فرصت‌های رسمی از طریق کیفیت آموزش‌های رسمی و تقویت روحیه و فرهنگ نوآوری در دانشجویان فراهم می‌شود. به‌علاوه، دوره‌های مهارت افزایی دانشجویان با مشارکت همه حوزه‌های دانشگاه تعریف‌شده و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نیز پیگیر اجرای این‌گونه برنامه‌ها است. در همین راستا از مهر ۱۳۹۸ باشگاه مهارت و اشتغال برای ارتقای سطح اشتغال‌پذیری دانشجویان ایجاد شده است. در سال‌های اخیر آموزش‌های مهارتی برای مخاطبان و علاقه‌مندان طراحی و اجرا شده است (به شرح جدول ۲). در سال ۱۳۹۹ برنامه ویژه مهارت افزایی دانشجویان با اعتباری بین ۳۰ تا ۵۰ میلیارد ریال طراحی شده است تا سطح مهارت و اشتغال‌پذیری دانشجویان افزایش یابد.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

جدول ۲- آموزش‌های مهارتی ارائه‌شده برای مخاطبان و متقاضیان

سال/ شرح	۹۸	۹۷	۹۶	۹۵
ساعات آموزش ارائه‌شده	۳٦٥	۷٦	۷۱	۱۲۷
تعداد شرکت‌کنندگان در آموزش‌ها	۷٦۹	٤٥۸	۱۱۹	۱٤٥
مجموع نفرساعت آموزش (۱۰۰۰*)	٦۰	۳٥	۸	۱۸

ملاک ۳-۳- پیامدهای یادگیری نوآور و کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی نوآور و کارآفرین شود، مورد تأیید و تصدیق دانشگاه است.

وضعیت موجود: مبنای توسعه این دانشگاه در چهار دهه اخیر، طراحی و اجرای برنامه‌های درسی موردنیاز صنعت و جامعه (نوآور و کارآفرین) بوده است. به‌عنوان نمونه، ایجاد دانشکده‌های مستقل مهندسی نفت و دانشکده مهندسی پزشکی و ایجاد پردیس‌های تخصصی در ماهشهر، گرمسار و بندرعباس (علاوه بر پنج پردیس تخصصی در محوطه اصلی دانشگاه) بر اساس نوآوری و کارآفرینی و ایجاد ارزش‌افزوده برای صنعت، جامعه و دانشگاه بوده است.

ملاک ۳-٤. دانشگاه برنامه‌های درسی را با مشارکت شرکای بیرونی طراحی، بازنگری و ارائه می‌کند.

وضعیت موجود: دانشگاه به‌طور مستقیم، برنامه‌های درسی را با مشارکت شرکای بیرونی طراحی و بازنگری نمی‌کند، اما عمدهٔ برنامه‌های درسی به پیشنهاد استادانی طراحی و بازنگری و حتی ارائه می‌شوند که تخصص و تجربه خوبی در صنعت مرتبط دارند. درواقع، برنامه‌های درسی دانشگاه خارج از نیازهای سطح بالای صنعت نبوده و در راستای پاسخ سطح بالا به نیازهای صنایع است. همچنین، در دروس «مباحث منتخب»، برخی از مباحث جدید موردنیاز دانشجویان برای کارآمدی در جامعه و صنعت ارائه می‌شود.

ملاک ۳-۵. دانشگاه نتایج و دستاوردهای پژوهشی خود را با آموزش نوآور و کارآفرین، یکپارچه می‌کند.

وضعیت موجود: وظیفهٔ یکپارچه‌سازی نتایج پژوهشی با آموزش نوآور و کارآفرین توسط استادان انجام می‌شود. استادان بر اساس یافته‌های پژوهشی جدید سطح تدریس و محتوای دروس را ارتقا می‌دهند. ایفای این وظیفه به کیفیت خوب آموزش‌های دانشگاه مربوط است.

وضعیت یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه «د»

ملاک ۳-۱. دانشگاه فرصت‌های یادگیری رسمی متنوعی (عمدتاً از طریق برنامه‌های درسی موجود) برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی (و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان) فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: دروس اختیاری کارآفرینی در دوره‌های کارشناسی ارائه می‌شود، اما هنوز توسعه تفکر و مهارت‌های کارآفرینی از طریق برنامه‌های درسی موجود جریان سازی نشده و کار زیادی موردنیاز است.

ملاک ۳-۲. دانشگاه فرصت‌های یادگیری غیررسمی متنوعی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی (و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان) فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: فعلاً فرصت‌های یادگیری غیررسمی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی به‌صورت پراکنده ایجاد می‌شود، اما هنوز کار زیادی موردنیاز است تا فعالیت‌های همه حوزه‌های دانشگاه به‌ویژه حوزه معاونت فرهنگی در خدمت ایجاد فرصت‌های مناسب برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی باشد.

ملاک ۳-۳- پیامدهای یادگیری نوآور و کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی نوآور و کارآفرین شود، مورد تأیید و تصدیق دانشگاه است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

وضعیت موجود: پیامدهای یادگیری کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی کارآفرین شود، قطعاً مورد تأیید دانشگاه است، اما تنوع و تعدد این برنامه‌ها بسیار ناچیز بوده و نیازمند فعالیت‌های زیادی است.

ملاک ۳-٤. دانشگاه برنامه‌های درسی را با مشارکت شرکای بیرونی طراحی، بازنگری و ارائه می‌کند.

وضعیت موجود: بازنگری و ارائه برنامه‌های درسی با مشارکت شرکای بیرونی، هنوز جریان سازی نشده و ایجاد چنین فرهنگ و توقعی، محتاج فعالیت‌ها و اقدامات متعدد و زمان‌بری است.

ملاک ۳-۵. دانشگاه نتایج و دستاوردهای پژوهشی خود را با آموزش نوآور و کارآفرین، یکپارچه می‌کند.

وضعیت موجود: در موضوع یکپارچه‌سازی نتایج و دستاوردهای پژوهشی با آموزش کارآفرین، هنوز نمی‌توان چیزی گفت.

وضعیت آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه «ه»

ملاک ۳-۱. دانشگاه فرصت‌های یادگیری رسمی متنوعی (عمدتاً از طریق برنامه‌های درسی موجود) برای توسعه اندیشه و مهارت‌های نوآوری و کارآفرینی (و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان) فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: واقعیت این است که هنوز دانشگاه فرصت‌های یادگیری رسمی چندانی برای توسعه تفکر و مهارت‌های نوآوری و کارآفرینی فراهم نمی‌کند، اما برخی اقدامات این فرصت‌ها را ارتقا می‌دهد: ۱. بازدیدهای علمی دانشجویان از صنایع مرتبط، ۲. دعوت از متخصصان بیرونی برای حضور در کلاس‌ها و ارتباط نزدیک با دانشجویان، ۳. طراحی چهار واحد درس مهارتی (اختیاری- الزامی) برای دانشجویان. بدیهی است این اقدامات کافی نبوده و نیازمند بازنگری اساسی برنامه‌های درسی و همراه کردن مدرسان با فرایند کلان توسعه کارآفرینی است.

ملاک ۳-۲. دانشگاه فرصت‌های یادگیری غیررسمی متنوعی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی (و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان) فراهم می‌کند.

وضعیت موجود: دانشگاه فرصت‌های یادگیری غیررسمی اندکی برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی و اشتغال‌پذیری دانشجویان و دانش‌آموختگان، فراهم کرده است. در حال حاضر این فرصت‌ها شامل اجرای دوره‌های آموزشی مهارت‌آموزی (بیش از ۱۲ دوره شامل تراشکاری، سیم‌کشی، جوشکاری، برق صنعتی، طراحی و نقشه‌کشی اتوکد، پنوماتیک، سایر اطلاعات در وبگاه رسمی دانشگاه در دسترس عموم است) با مشارکت سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای (متعلق به وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی) است.

ملاک ۳-۳- پیامدهای یادگیری نوآور و کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی نوآور و کارآفرین شود، مورد تأیید و تصدیق دانشگاه است.

وضعیت موجود: پیامدهای یادگیری نوآور و کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی نوآور و کارآفرین شود، مورد تأیید و تصدیق دانشگاه است، اما اتفاق خاصی در زمینه روی نداده و این تأیید منجر به کار قابل‌توجهی نشده است.

ملاک ۳-٤. دانشگاه برنامه‌های درسی را با مشارکت شرکای بیرونی طراحی، بازنگری و ارائه می‌کند.

وضعیت موجود: تاکنون چنین اتفاق مهمی در این دانشگاه نیفتاده است.

ملاک ۳-۵. دانشگاه نتایج و دستاوردهای پژوهشی خود را با آموزش نوآور و کارآفرین، یکپارچه می‌کند.

وضعیت موجود: دانشگاه تا حدودی (نه رسمی- سازمانی) از طریق استادان متولی طرح‌های پژوهشی دستاوردهای پژوهشی را با آموزش کارآفرین، یکپارچه می‌کند. البته چنین رویه‌ای در همه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی اتفاق می‌افتد و کار فوق‌العاده‌ای نمی‌باشد.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

ج) وضعیت کمّی آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه‌های موردمطالعه

ارزیابی کمّی وضعیت آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه‌های منتخب، برداشت تیم پژوهشی از وضعیت هر دانشگاه بر اساس چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین به‌صورت کمّی (عددی) است. در این ارزیابی، در هر دانشگاه به هر یک از ملاک‌های یاددهی- یادگیری با منطق عمومی رادار[1]، عددی از یک تا پنج داده شده است (عدد یک معادل خیلی ضعیف، عدد دو معادل ضعیف، عدد سه معادل متوسط، عدد چهار معادل خوب و عدد پنج معادل وضعیت عالی). نتایج ارزیابی کمّی در جدول ۳ و شکل ۱ نشان داده شده است.

جدول ۳- امتیازات یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه‌های موردمطالعه

دانشگاه‌ها	دانشگاه «الف»	دانشگاه «ب»	دانشگاه «ج»	دانشگاه «د»	دانشگاه «ه»	متوسط کل
امتیازات	**۲**	**۱**	**۳**	**۲**	**۱**	**۱/۸**
ناحیه توصیفی	ضعیف	خیلی‌ضعیف	متوسط	ضعیف	خیلی‌ضعیف	بین ناحیهٔ خیلی ضعیف و ضعیف

بر اساس جدول ۳، دانشگاه «ج» دارای بالاترین امتیاز در ناحیه توصیفی «بین وضعیت ضعیف و متوسط» و دانشگاه «ب» و دانشگاه «ه» دارای کمترین امتیاز در ناحیه «بین خیلی‌ضعیف و ضعیف» ارزیابی شده‌اند. مجموع امتیازات پنج دانشگاه در آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین، در ناحیه توصیفی «خیلی‌ضعیف و ضعیف» قرار دارد.

[1] Result, Approach, Deployment, Assessment, Review (RADAR)

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

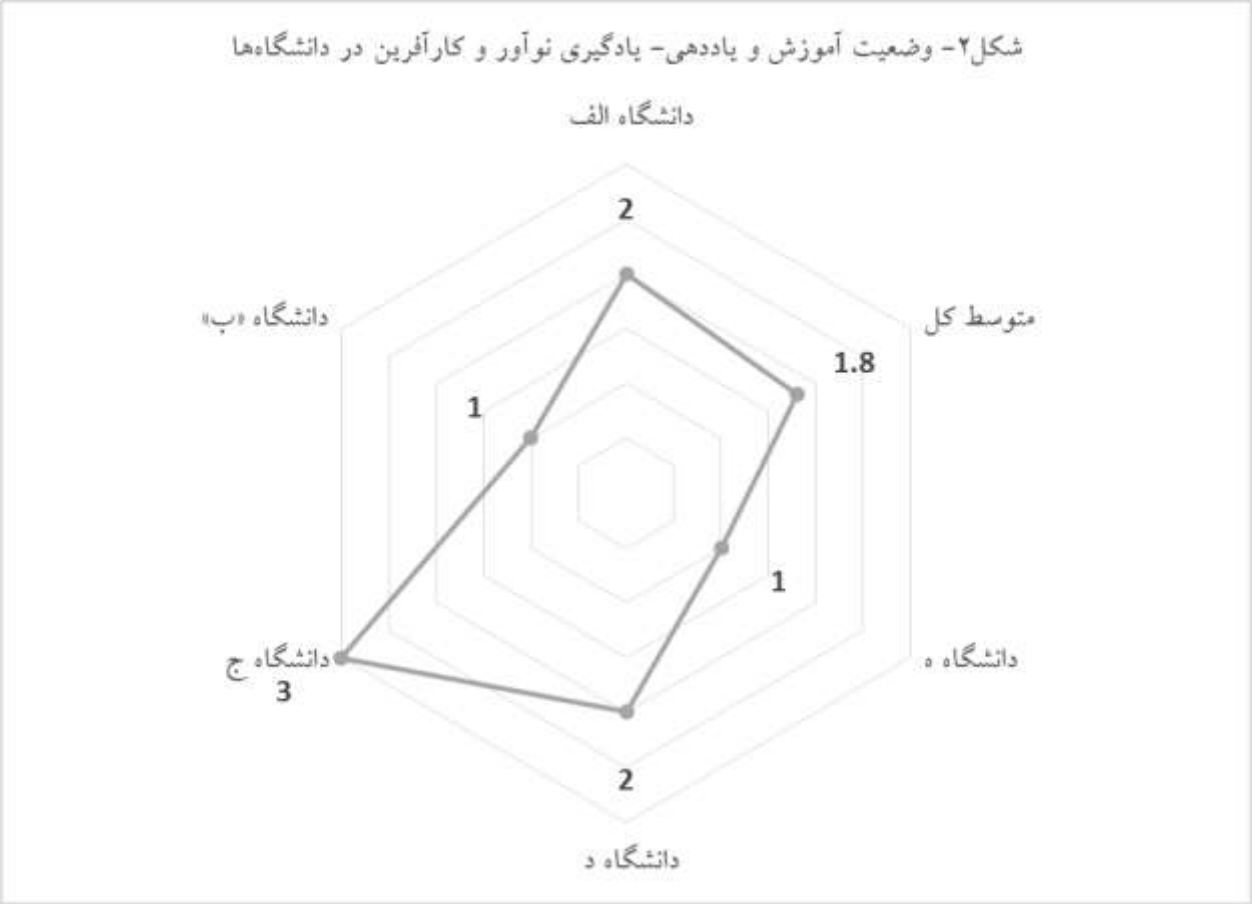

بحث و نتیجه‌گیری

در دو دهۀ گذشته، دانشگاه جدید که نام آن، دانشگاه کارآفرین، دانشگاه نوآور، دانشگاه نسل سوم و یا مأموریت سوم نظام دانشگاهی گذاشته شده است، به‌عنوان یکی از سناریوهای اصلی نظام دانشگاهی برای مشارکت مؤثر دانشگاه‌ها و نهادهای آموزش عالی در فرایند توسعه محلی، منطقه‌ای و ملی مطرح شده است. در این نگاه، کارآفرین کردن دانشگاه‌ها در معنا و مفهوم جامع و صحیح، یکی از راهبردهای اصولی کشورها برای ارتقای سطح مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسخگو کردن آن‌ها و تحقق آرمان تغییر اجتماعی و توسعه و پیشرفت پایدار است. در راستای ضرورت و اهمیت فهم صحیح از دانشگاه کارآفرین به‌طور عام و آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین به‌طور خاص در این نوع دانشگاه‌ها، این پژوهش بر مبنای «چارچوب راهنمای دانشگاه کارآفرین» موردتوافق کمیسیون اروپایی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه، با هدف شناسایی جایگاه و ارزیابی کم‌وکیف سطح یاددهی- یادگیری کارآفرین در دانشگاه‌های ایران انجام شده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، دانشگاه‌ها با رسالت عام و خاص خود برای حرکت در مسیر کارآفرینی دست‌کم باید در هشت بُعد به‌صورت هم‌زمان و متوازن اقدام کنند: ۱. اصلاح و تعالی فرایند رهبری و حکمرانی، ۲. تقویت و تکمیل ظرفیت‌های مالی و انسانی، ۳. ارتقای سطح یاددهی- یادگیری، ٤. آماده‌سازی و پشتیبانی از کارآفرینان، ۵. تبادل دانش و همکاری مؤثر و هم‌افزا با جوامع محلی، منطقه‌ای و ملی، ٦. افزایش سطح تحرکات بین‌المللی، ۷. تحوّل دیجیتال و فناورانه، ۸. تلاش برای فعلیت آثار و نتایج کارآفرینی.

افزون بر آن، یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که اولاً، آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین باید به یکی از ابعاد اصلی و اساسی دانشگاه کارآفرین تبدیل شود (مطابق جدول ۱) و ثانیاً، سطح آموزش و یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین در دانشگاه‌های موردمطالعه در حد مطلوب و مورد انتظار نبوده و بین وضعیت موجود (آنچه هست) و وضعیت مطلوب (آنچه که باید باشد) فاصله قابل‌تأمل و معناداری

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

وجود دارد (مطابق جدول ۳)؛ بنابراین، لازم است رهبران نظام آموزش عالی و دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اهتمام ویژه‌ای در سطوح سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرا برای ارتقای سطح یاددهی- یادگیری نوآور و کارآفرین جامعه دانشگاهی داشته باشند. آموزش و یاددهی- یادگیری در هستهٔ مرکزی و کانون دانشگاه کارآفرین قرار داشته و ارزش و جایگاه آن در دانشگاه جدید (دانشگاه کارآفرین) اگر بیشتر از دانشگاه‌های سنتی و آموزشی- پژوهشی نباشد، کمتر نیست. ازاین‌رو، می‌توان گفت که دانشگاه کارآفرین واقعی بدون طراحی و ارائه آموزش‌های کارآمد، روزآمد و همسو با اهداف جوامع محلی، منطقه‌ای، ملی و جهانی، امکان تحقق ندارد. بر اساس روند مطالعه و یافته‌های این پژوهش، در مسیر ایجاد و تعالی دانشگاه کارآفرین، اهتمام به موارد و سرفصل‌های زیر به سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان، مجریان و رهبران آموزش عالی و نظام دانشگاهی پیشنهاد می‌شود:

۱. تعریف، تبیین و ارائه مفهوم جامع و عملیاتی برای دانشگاه جدید (دانشگاه کارآفرین) و احتذار از ترویج نگاه تک‌بُعدی و محدود از دانشگاه کارآفرین که منحصر به کارآفرینی فنی- اقتصادی بوده و فرهنگ، سیاست، جامعه، جایگاه محکم و قابل‌اعتنایی در آن ندارند،

۲. سرمایه‌گذاری در توسعه انسانی دانشگاه‌ها برای پشتیبانی از برنامه‌های کارآفرینی،

۳. فراهم کردن فرصت‌های یادگیری رسمی متنوع برای توسعه اندیشه و مهارت‌های کارآفرینی جامعه دانشگاهی (دانشجویان، اعضای هیئت‌علمی، کارکنان ذی‌ربط، متقاضیان و دانش‌آموختگان)،

٤. فراهم کردن فرصت‌ها و تجربه‌های یادگیری غیررسمی متنوع برای تحریک و تهییج توسعه اندیشه و انواع مهارت‌های فنی و اجتماعی کارآفرینی در جامعه دانشگاهی،

۵. حمایت مادی و معنوی نظام‌یافته از پیامدهای یادگیری کارآفرین که منجر به طراحی و اجرای برنامه‌های درسی کارآفرین می‌شود،

٦. طراحی و ارائه برنامه‌های درسی با مشارکت شرکا و ذی‌نفعان برون دانشگاهی،

۷. تلاش برای ادغام و یکپارچه‌سازی نتایج پژوهش‌ها در آموزش کارآفرین،

۸. افزایش دانش و آگاهی جامعه دانشگاهی درباره ارزش و اهداف کارآفرینی و تحریک و تهییج آن‌ها برای شروع یک کسب‌وکار، سرمایه‌گذاری و یا ایدهٔ تغییر اجتماعی،

۹. آموزش جامعه دانشگاهی برای شروع، تداوم و رشد یک کسب‌وکار،

۱۰. فراهم کردن امکان راهنمایی (مربی‌گری) و اشکال دیگری از بهسازی فردی توسط افراد مجرب درون و برون دانشگاهی برای متقاضیان ورود به حوزه کارآفرینی،

۱۱. یکپارچه‌سازی و همسو کردن فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی، خدمات اجتماعی با هدف کشف دانش جدید،

۱۲. پشتیبانی مادی و معنوی از تحرکات بین‌المللی دانشجویان، هیئت‌علمی، کارکنان ذی‌ربط، پژوهش‌ها، برنامه‌های درسی و رشته‌های تحصیلی و انعکاس دادن چشم‌اندازهای بین‌المللی در کارکرد یاددهی- یادگیری،

۱۳. تعهد واقعی دانشگاه‌ها، استادان و دانشجویان به شیوه‌ها و روش‌های یاددهی- یادگیری و ارزیابی دیجیتال و فناوری پایه.

تقدیر و تشکر

از تمامی همکاران پُرتلاش پنج دانشگاه منتخب که پژوهشگر را در دستیابی به داده‌ها و تعمیق پژوهش، یاری و همراهی کردند، با آرزوی بهترین‌ها صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

References

Abu-Saifan, S. (2012). Social entrepreneurship: Definition and boundaries. *Technical Innovation Management Review*, 22–27. Retrieved from http:/timreview.ca//sites/default/files/article_PDF/Saifan_TIMReview_February2012_2.pdf.

Audretsch, D. (2007). The Entrepreneurial Society, New York: Oxford University Press.

Azizi, Mohammad & Shafizadeh, Ehsan (2012). Entrepreneur University, Tehran, The Islamic Parliament Research Center (IPRC). [in Persian]

Blackmore P., Blackwell P. (2006), Strategic leadership in academic development, *Higher Education*, 31(3), pp. 373-387.

Bok, D. (2003), Universities in the market place, the commercialization of higher education, Princeton University Press, USA.

Bukhari, E., Dabic, M., Shifrer, D., Daim, T., & Meissner, D. (2021). Entrepreneurial university: The relationship between smart specialization innovation strategies and university-region collaboration. Technology in Society, 65, 101560. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101560.

Clark, B. R. (1998). Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Pathways to Transformation, Oxford, New York, and Tokyo: IAU Press, Pergamon.

Deem R. (2001), Globalization, new managerialism, academic capitalism and entrepreneurialism in universities: is the local dimension important? *Computer Education*, 37(1), pp. 7-20.

Etzkowitz, H. (1998). The norms of entrepreneurial science: cognitive effects of the new university-industry linkages, *Research Policy*, Vol. 27, pp. 823-833.

EU/OECD (2012). A Guiding Framework for Entrepreneurial Universities, Final version 18th December 2012

EU/OECD (2018). Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in The Netherlands, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris/EU, Brussels, https://doi.org/10.1787/9789264292048.

EU/OECD (2019a). Introduction to HEINNOVATE and its seven dimensions, www.heinnovate.eu

EU/OECD (2019b). Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in The Italy, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris/EU, Brussels, https://doi.org/10.1787/43e88f48.

EU/OECD (2019c). Supporting Entrepreneurship and Innovation in Higher Education in the Croatia, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris/EU, Brussels.

Fayolle A., O. Basso & Bouchard V. (2010). Three levels of culture and firms' entrepreneurial orientation: A research agenda, *Entrepreneurship and Regional Development*, 22(7), p707-730.

Gibb, A. (2005). Towards the Entrepreneurship University; Entrepreneurship Educdation as a Lever for Change. The National Council for Graduate Entrepreneurship (NCGE), UK, policy paper 3.

Global League of entrepreneurial university (2024). WHAT IS AN ENTREPRENEURIALUNIVERSITY?HTTPS://WWW.ENTREPRENEURIAL--NIVERSITIES.ORG/INDEX/inf.

Guerrero, M. Kirby, D. A. & Urbano D. (2006). A literature review on entrepreneurial universities: An institutional approach, working paper presented at the 3rd Conference of Pre-communications to Congresses. Business Economic Department. Autonomous University of Barcelona. Barcelona, June 2006.

Henry, C. & Lahikainen, K. (2024). Exploring entrepreneurial activities in the context of the entrepreneurial university: an analysis of five EU HEIs, Tech novation, Elsevier.

Kirby, D. A. (2006). Creating entrepreneurial universities in the UK: Applying entrepreneurship theory to practice, *Journal of Technology Transfer*, 31(5), pp. 599-603.

Klein, S. B. & Pereira, F.C.M. (2020). ENTREPRENEURIAL UNIVERSITY: CONCEPTIONS AND EVOLUTION OF THEORETICAL MODELS Revista Pensamento Contemporâneo em Administração, vol. 14, núm. 4, pp. 20-35, 2020, Universidade Federal Fluminense. https://doi.org/10.12712/rpca.v14i4.43186.

Kolsaker A., (2008), Academic professionalism in the managerialist era: a study of English universities, *Study High Education*, 33 (5): 513–525.

Mahdi, Reza & Kaykha, Ahmed (2021). Evaluating the level of entrepreneurship in Iranian universities, Knowledge-Based Development Economics Quarterly, Volume 1, Number 2, pp. 51-82. [in Persian]

Mahdi, Reza & Shafiei, Massoud (2019). Guiding model and framework for an innovative and value-creating university, Innovation and Value-Creating Quarterly journal, Volume 9, Number 17, pp. 1-14. [in Persian]

Mahdi, Reza (2018). An introduction to the university's interaction with the surrounding environment, Tehran: Institute for Cultural and Social Studies. [in Persian]

Mahdi, Reza (2019). Rereading and describing the experience of entrepreneurial universities; Comparison of successful and unsuccessful cases in Iran, Tehran: Institute for Cultural and Social Studies. [in Persian]

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

Mahdi, Reza (2022). Technical and vocational university in the position of entrepreneurial university; In search for a transformational scenario, Iranian Higher Education Quarterly Journal, year 14, number 2 (54 series), pp. 1-17. [in Persian]

OECD (2017). Knowledge Triangle Synthesis Report – Enhancing the Contributions of Higher Education and Research to Innovation, Paris: OECD.

Radko, N., Belitski, M. & Kalyuzhnova, Y. (2023). Conceptualizing the entrepreneurial university: the stakeholder approach, the Journal of Technology Transfer, Springer.

Ropke, J. (1998). the Entrepreneurial University: Innovation, Academic Knowledge Creation and Regional Development in a Globalized Economy. Department of Economics, Philipps-Universitat, Marburg, Germany.

Sijde, Peter V. D. (2006), New Concepts for Academic Entrepreneurship, Twente University.

Subotzky, G. (1999). Alternatives to the entrepreneurial university: New modes of knowledge production in community service programs, *Higher Education*, 38(4), pp. 401-440.

Van Vught F. (2008), Mission Diversity and Reputation in Higher Education. *Higher Education Policy*, 2008, 21, pp. 151-174, International Association of Universities 0952-8733/08, www.palgrave-journals.com/hep.

Wissema, J. G. (2009). Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition, Cheltenham, UK and Northampton, MA, SA: Edward Elgar.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]

The position of innovative and Entrepreneurial teaching-learning in third generation university and the Status of Iran's universities (Case study: five Iranian universities)

Reza Mahdi[1]

Received: 2023/09/28
Accepted:2024/02/21

Abstract

Purpose: The third generation university is one of the main ideas of the participation of the university institution in the local and national development process in order to play an effective role in the surrounding environment and the world community. The development of entrepreneurship is one of the key strategies for promoting the social responsibility of scientific institutions and achieving the goals of social transformation and sustainable development. What has been wrongly highlighted by the concept of the third generation university in academic circles is that the university is a one-dimensional organization similar to knowledge-based institutions that focuses solely on economic-technical entrepreneurship. In this wrong perception of the third generation university, the main and inherent functions of the university, including educational, research and social cultural functions, have not been introduced in priority. Therefore, this article shows that innovative and entrepreneurial teaching and learning has a special place in the third generation university.

Methodology: In this research, the state of innovative and entrepreneurial teaching-learning in the five studied universities has been evaluated in a comparative manner based on the "Entrepreneurial University Guide" and the "Framework of Innovative Higher Education Institutions" in European Commission and in Cooperation Organization for Economic Development.

Findings: Based on this research, universities with their general and specific mission to move in the path of entrepreneurship should act simultaneously and balanced in at least eight dimensions: 1) reforming and improving the leadership and governance process, 2) strengthening and completing financial and humanistic capacities 3) improving the level of teaching-learning, 4) preparing and supporting entrepreneurs, 5) exchanging knowledge and effective and complementary cooperation with local, regional and national communities, 6) increasing the level of international mobility, 7) digital transformation, and 8) efforts to actualize entrepreneurial tasks and outcomes. In addition, innovative and entrepreneurial teaching-learning should become one of the main and fundamental dimensions of the entrepreneurial university. This is despite the fact that the level of innovative and entrepreneurial teaching-learning in the studied universities is not at the desired and expected level and there is a significant gap between the current situation and the desired situation.

Discussion and conclusion: Based on the evaluation of the studied universities, attention to innovative and entrepreneurial education is not enough, and in the process of becoming an entrepreneurial university, more attention should be paid to the value and importance of innovative and entrepreneurial education-learning. Achieving the third generation university should be concurrent with strengthening the function of innovative and entrepreneurial education as the central core of the university institution and ecosystem. Therefore, it is necessary for the managers of the higher education system and universities to pay special attention to the levels of policy making, planning and implementation to improve the level of innovative and entrepreneurial education in the academic community.

Keywords: Entrepreneurial University, Third Generation University, Scientific Entrepreneurship, Guiding Framework for Entrepreneurial University, Teaching-Learning.

[1] Associate Professor, Futures Study Department, Institute for Cultural, Social and Civilizational Studies, Tehran, Iran. Mahdi002@gmail.com

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-10]